

Олена Сараєва

ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА ПРО ВИХОВАННЯ У ПАВЛИСЬКІЙ ШКОЛІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Періодичні видання посідають провідне місце у джерельній базі вітчизняної історико-педагогічної науки. У них дослідники активно висвітлюють результати власних наукових розвідок.

Одним із чільних напрямів таких досліджень є вивчення педагогічних персоналій. Завдяки публікаціям у фахових журналах, газетах до наукового обігу введено цілу плеяду яскравих, талановитих, раніше замовчуваних імен, серед яких: О. Барвінський, Г. Ващенко, В. Верховинець, А. Волошин, М. Галущинський, І. Гаспринський, М. Грушевський, М. Демков, А. Животко, Б. Заклинський, О. Кониський, Д. Корінець, В. Короленко, Я. Мамонтов, С. Черкасенко, О. Яната та багато інших. Також на сторінках педагогічної преси широко висвітлюються погляди В.Сухомлинського та аналізується досвід роботи Павлиської середньої школи.

Вітчизняні дослідники досить ґрунтовно охарактеризували велике коло проблем, порушених педагогом-новатором, серед яких: творча особистість учителя (С. Білецька, А. Луцюк, К. Юр'єва), батьківська педагогіка (Л. Бондар, А. Лазарук, А. Попова), теорія і практика навчання (В. Василенко, Г. Веденська, К. Кривошеєнко, В. Свиридов), гуманізація внутрішкільного управління (В. Бакалюк, Л. Буєва, Г. Клобак, О. Коваленко, І. Остапйовський, В. Чабаненко, Ю. Чернов) та багато інших.

Окремі аспекти виховання як складової педагогічної системи В. Сухомлинського стали предметом наукових розвідок М. Басиладзе, А. Борисовського, Н. Бородіної, Т. Будняк, Л. Кузнецової, З. Курлянд, В. Лоскутова, О. Петренко, М. Плохової, Р. Позінкевича, О. Савченко, І. Суржикової, О. Сухомлинської, В. Спекторова, Г. Туюкіної, Г. Файзулліної та інших.

Розглянувши наукові праці, у яких висвітлено питання реалізації поглядів Василя Олександровича у виховній практиці Павлиської школи, доцільно зауважити, що дослідниками розкрито сутність процесу виховання, особливості реалізації його принципів, визначено зміст напрямів, охарактеризовано організаційні форми, методи, прийоми і засоби виховання.

Тому виникла нагальна потреба у систематизації, узагальненні, а також історіографічному дослідженні поглядів учених-сухомлиністів на теорію і практику виховання Павлиської середньої школи.

Як показав аналіз історико-педагогічних джерел, результати наукових розвідок досить часто публікувались і публікуються у педагогічній пресі. Погляди сухомлиністів на проблеми виховання викладено на сторінках провідних радянських освітніх журналів та газет «Радянська школа», «Советская педагогика», «Начальная школа», «Народное образование», «Дошкільне виховання», «Учительская газета»; фахових національних видань «Педагогіка і психологія», «Рідна школа», «Початкова школа»,

«Шлях освіти», «Освіта», «Педагогічна газета» та багатьох інших.

Нами здійснено історіографічний аналіз основних проблем виховання у творчому доробку педагога – це і становить мету цієї статті.

Ми поставили завдання: проаналізувати публікації на сторінках педагогічної преси, присвячені вивченню теоретичних поглядів та практичних рекомендацій В. Сухомлинського щодо процесу виховання; визначити особливості інтерпретації ідей педагога-новатора у радянську і пострадянську добу.

Виконання поставлених завдань потребувало класифікації джерел дослідження. В основу історіографічного аналізу нами було покладено класифікацію періодичних видань, розроблену російським науковцем О. Акоповим, який вважає, що вона повинна враховувати тематичне спрямування і цільове призначення. За тематичним спрямуванням він виділяє такі групи видань:

1. Для всіх (масові газети, масові журнали).
2. Для широкого кола працівників і прихильників галузей знання (масові газети, спеціальні журнали, популярні галузеві журнали).
3. Для фахівців (спеціальні галузеві газети, спеціальні журнали, бюлетені, періодичні збірники, видання науково-технічної інформації) [1].

В основу статті нами покладено проблемно-хронологічний підхід. Оскільки, розглядаючи періодичну пресу як джерело історико-педагогічних досліджень, ми виходили з положення про те, що на зміст публікацій, рівень їх повноти й об'єктивності впливали не лише компетентність авторів, редакційної комісії, а й умови, у яких вони видавались. Такий підхід потребував додаткового виокремлення періодів в історіографії цієї теми:

1. 1970 – 1985 рр. – період активного дослідження різних аспектів педагогічної системи В. Сухомлинського на засадах партійно-класового підходу;
2. 1985 – 1991 рр. – період дослідження педагогічної системи В. Сухомлинського з позицій переосмислення попереднього досвіду, на основі антропологічного, соціокультурного, цивілізаційного підходів;
3. 1991 – 2005 рр. – період вивчення та інтерпретації педагогічної системи В. Сухомлинського на ґрунті національної освіти та науки.

Як вище зазначалось, публікації у фахових періодичних виданнях завжди відображають і позиції авторів, і рівень розвитку сучасної їм педагогічної та історико-педагогічної науки.

Так, у період з 1971 року до 1985 року статті педагогічної преси висвітлюють проблеми виховання різних груп учнів: піонерів, комсомольців (В. Пилипенко, Б. Ширвиндт); учнівського колективу (А. Борисовський, Ю. Зарицький); дитини в колективі (П. Лисенко); дошкільнят (Н. Рустамова); молодших школярів (О. Семенюта, В. Шахненко).

Окремо виділяється стаття Н. Наумова «Чи можливе виховання без покарань?» (1973). У публікації автор намагається з'ясувати позицію щодо

того, кого з класиків педагогіки поставлено під сумнів у книзі Л. Гордіна «Заохочення і покарання у вихованні дітей». Звісно Л. Гордін позитивно сприймає покарання, при умові їх грамотного використання. І свою позицію прагне підкріпити висловлюваннями Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Дослідник вступає у дискусію з автором книги з приводу тлумачення поглядів Василя Олександровича на застосування покарання.

Сухомлиністами велику увагу приділено вивченню змісту напрямів виховання: громадянське (Г. Аверьянова, А. Бик, Е. Коган, Л. Кузнєцова, Д. Яковлева); естетичне (Р. Атаян, Т. Будняк, Г. Шевченко, М. Плохова); моральне (Н. Карпова, Н. Кодак, В. Лоскутов, Н. Соловійов, З. Шамсеєва, Л. Дворникова, В. Юркевич); науково-атеїстичне (О. Алексєєв, Л. Сіднев); патріотичне (А. Дедюхин, М. Зинчук); розумове (А. Борисовський, Н. Кодак); трудове (В. Василенко, В. Ган, Л. Дворникова, Ю. Кушнер, Г. Левченко, Р. Позінкевич, І. Ткаченко, В. Шахненко); фізичне (Р. Каюкова, В. Спекторов).

У цей період висвітлюється зміст таких принципів виховання: гуманізм (Г. Туюкіна); зв'язок навчання і виховання (Е. Коган); індивідуальний підхід (Л. Дворникова); народність (Н. Сидоров, Б. Ховратович).

Окрема увага у публікації Л. Тимошенко «Виховання любові до матері» (1976) спрямована на підтвердження думки Василя Олександровича про те, що виховання любові до матері повинно виступати основою всього гуманного виховного процесу. Дослідниця аналізує діяльність педагога-новатора, яка передбачає, щоб ім'я матері стало для кожного святим. У результаті автор приходиться до висновку, що завдяки культу матері у Павлиші складалось піднесене ставлення до дівчинки, встановлювався культ дівчинки у школі [18].

Отже, аналіз публікацій періодичних видань 70-х – першої половини 80-х рр. ХХ ст. дає змогу стверджувати, що тривав жорсткий партійний контроль над усіма друкованими органами і педагогічними зокрема. Це призвело до спрощення їх змісту. Переважна кількість статей, присвячених аналізу поглядів В. Сухомлинського виходила до ювілейних дат (60, 65 – річчя з Дня народження).

Методологічною основою всіх наукових публікацій, у яких здійснено аналіз поглядів Василя Олександровича на теорію і практику виховання, був марксистсько-ленінський підхід, рішення партійних з'їздів, пленумів, постанови керівних партійних органів.

У період з 1985 р. до 1991 р. у педагогічній пресі публікуються статті, у яких висвітлено зміст напрямів виховання: громадянське виховання (А. Бик, І. Шкурка); екологічне виховання (Е. Андрєєва); естетичне виховання (Ю. Несторенко); моральне виховання (Н. Бородіна, Л. Сіднев); самовиховання (В. Колєнова); трудове виховання (С. Соколовський, І. Веремейчик).

Ряд публікацій періодичних видань розкриває принцип гуманізму в сухомлиністиці (Г. Файзуліна, М. Басиладзе, А. Бегматов).

Починаючи з середини 80-х р. ХХ ст. з проникненням політики

гласності і початком перебудови, відбулися позитивні зміни і в наукових дослідженнях. Ідеї В. Сухомлинського розглядались у контексті процесу розбудови освітньої системи, поступово здійснювався відхід від надмірної політизації, ідеологічних штампів і застарілих концепцій.

У 1991-2005 рр. статті у фахових періодичних виданнях присвячені вивченню реалізації змісту напрямів виховання у Павлівській середній школі: валеологічне (Н. Побірченко); економічне виховання (Б. Дратвер, Н. Калініченко); екологічне виховання (О. Лабенко, Н. Сипливець, З. Шевців); естетичне виховання (В. Бутенко, Е. Печерська, В. Савченко); моральне виховання (М. Дмитрієв, Л. Когієвська, А. Семез, Л. Степаненко, О. Станко, Р. Штайник); музичне виховання (І. Наливайко, Е. Печерська); патріотичне виховання (М. Зубалій, В. Кіндрат, М. Павленко); трудове виховання (Н. Ангелуца, В. Бурдун, Н. Калініченко); виховання особистості і колективу (Г. Бучківська, Г. Калмиков, М. Красовицький); фізичне виховання (В. Кириченко). Як показав аналіз публікацій дослідників, на сучасному етапі з'являється тенденція вивчення змісту нових напрямів виховання, таких як: валеологічне, економічне, екологічне й інші.

Так, Н. Побірченко у статті «Здоровотворні ідеї Василя Сухомлинського у валеологічному вихованні школярів» [17] називає Василя Олександровича одним із батьків валеологічного виховання школярів, який практично реалізував свої погляди у житті «Школи радості». Дослідниця виділяє конкретні форми, методи, прийоми, засоби, розроблені педагогом-новатором, акцентує увагу на актуальності його ідей.

У публікаціях А. Гурдуз, В. Павленчик, Л. Ткачук, О. Углової та О. Сухомлинської велику увагу приділено засобам виховання.

Певною групою виокремлюється дослідження принципів виховання: народності (М. Антонець); природовідповідності (В. Кравцов, О. Пшеврацька); гуманізму (М. Благінін, Л. Бондар, О. Лавриненко).

Також ряд публікацій присвячено вивченню окремих проблем виховання, серед яких: ідея свободи (О. Сухомлинська); виховання на основі цінностей (Л. Бондар, В. Ликов); соціалізація (В. Скрипка).

У 90-х роках О. Петренко звернула увагу на проблему виховання любові до матері [15, 16]. Результативність досліджень підтверджено захистом у 1997 р. у Києві кандидатської дисертації «Виховання любові до матері у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського». Автором ґрунтовно проаналізовано основні положення поглядів Василя Олександровича на виховання любові до матері, визначено ефективні форми, методи організації цього процесу, підкреслено важливе значення для сучасної сім'ї та школи.

Важливим історико-педагогічним джерелом стали збірники наукових праць. Вони містять матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, які щорічно, починаючи з 1994 р., проводяться за ініціативи Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського. Збірники наукових праць (за класифікацією О. Акопова) належать до третьої групи видань, що призначені для фахівців: педагогів та істориків педагогіки.

Впродовж дванадцяти Всеукраїнських педагогічних читань «Василь

Сухомлинський і сучасність» дослідниками розглядались різні аспекти виховання. Аналіз матеріалів збірників наукових статей дає змогу виділити основні теми, серед яких:

– напрями виховання (Ю. Бекетова, А. Бик, Л. Бондар, М. Боришевський, І. Василенко, М. Василькова, В. Вугрич, В. Галузьяк, Л. Голодаєва, В. Гуревич, В. Деркач, П. Дроб'язко, І. Зязюн, Н. Калініченко, С. Карпенчук, В. Кіндрат, В. Коваленко, В. Корнеєв, Н. Корнеєва, Т. Кошолоп, В. Кравцов, Є. Кузнецова, Л. Кузьменко, В. Куричок, З. Курлянд, О. Лабенко, І. Левочко, В. Ликов, Т. Остапйовська, О. Петренко, Г. Пустовіт, Н. Репа, А. Рацул, Є. Родчанін, М. Савчин, Н. Скрипка, В. Скютіна, М. Сметанський, Ю. Стежко, І. Суржикова, Н. Тарапака, Г. Тарасенко, М. Філоненко, В. Хайруліна, К. Чорна, П. Шевченко, Л. Шульга, М. Шуть, Т. Шуть);

– засоби виховання (Є. Артамановська, С. Болтівець, Т. Васютинська, Я. Гавриленко, Л. Голубничий, В. Горащук, Н. Калініченко, А. Калініченко, В. Кіндрат, В. Колесникова, Я. Липовська, Л. Масол, Т. Мацейків, Л. Новаківська, Ж. Омельченко, Л. Петрук, Л. Плетеницька, В. Попова, А. Рацул, А. Семез, Н. Тарапака, Г. Ткаченко, В. Третьяков, Л. Чуриліна);

– принципи: народності (Т. Бабак, П. Безтака, В. Кулик, В. Ликов, Л. Науменко, Д. Стельмухов), гуманізму (Н. Ангелуца, Р. Арцишевський, Л. Бондар, Н. Дарзинська, В. Курило, С. Лазорко, С. Литвиненко, С. Пономаренко, О. Пшеврацька, О. Савченко, Л. Сиділо, В. Скютіна, О. Столяренко, Г. Ткаченко, В. Тихонович, В. Хижняк, Н. Якушко, В. Ямницький, О. Янчук), індивідуального підходу (Л. Дубровська);

– методи виховання (О. Коберник, Т. Онищенко, Л. Рибалко, Л. Шульга).

– виховання певних якостей учнів (В. Владімірова, В. Дратвер, Л. Кузьменко, Д. Мальцева, Т. Пашукова, С. Стефанюк, О. Ткаченко);

– виховання почуттів (І. Бех, Л. Бондар, В. Кіндрат).

У вересня 2005 р. у Полтаві відбулись XII Всеукраїнські педагогічні читання «В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості», присвячені безпосередньо питанням виховання. Роботу педагогічних читань було організовано за такими напрями: «Свобода і відповідальність як виховні цінності», «В.О. Сухомлинський і розвиток ідей про свободу і відповідальність у вітчизняних виховних системах», «Свобода і відповідальність у контексті прав дитини», «Формування відповідальності у дітей та молоді в умовах свободи вибору».

Таким чином, у період з 1991 р. до 2005 р. істориками педагогіки переглянуто концептуальні основи, що склались у радянській науці. Ідеї В. Сухомлинського розглядаються крізь призму розвитку національної школи. У його доробку дослідники намагаються знайти відповіді на актуальні питання сьогодення, пов'язані з розширенням мережі навчальних закладів нового типу, реалізацією Концепції профільного навчання та інше.

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки сухомліністи

розглядають персоналію Василя Олександровича системно в сукупності особистісних, загальносоціальних та внутрішньонаукових зв'язків.

Отже, як показав історіографічний аналіз проблеми виховання знайшли широке відображення у сухомлиністиці. Дослідниками безпосередньо вивчено зміст напрямів виховання, і у цьому аспекті розглянуто різноманітність методів, прийомів, засобів і форм організації виховної роботи.

Проте інтерес до вивчення доробку В. Сухомлинського не згасає, постійно проводяться конференції, з'являються нові публікації, у яких творчо переосмислюють його ідеї, шукаються шляхи вирішення нагальних проблем. Ці дослідження і можуть становити предмет подальшого історіографічного пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акопов А.И. Методика типологического исследования периодических изданий. – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1985. – 96 с.
2. Василь Сухомлинський і сучасність: Науково-методичний збірник / Упорядник і відповідальний редактор М.Я. Антоненць. – К., 1994. – Вип. I. – 162 с.
3. Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали Третіх Всеукр. пед. читань АПН України / Упорядник М.Я. Антоненць. – К., 1996. – Вип. III. – Ч. 1. – 102 с.
4. Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали Третіх Всеукр. пед. читань АПН України / Упорядник М.Я. Антоненць. – К., 1996. – Вип. III. – Ч. 2. – 87 с.
5. Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали Четвертих Всеукр. пед. читань – Вінниця, 1997. – Вип. 4. – 169 с.
6. Василь Сухомлинський і сучасність: Спецвипуск // Наука і освіта. – № 5. – 2001. – 140 с.
7. В.А. Сухомлинский: Биобиблиография / Сост. А.И. Сухомлинская, О.В. Сухомлинская. – К.: Рад. шк., 1987. – 255 с.
8. В.О. Сухомлинський: Біобібліографія: 1987 – 2000 рр. / Уклад. Г.І. Сухомлинська, О.В. Сухомлинська. – К.: КНЕУ, 2001. – 128 с.
9. В.О. Сухомлинський і сучасність: Матеріали Других Всеукраїнських педагогічних читань (Упорядник і відповідальний редактор – М.Я. Антоненць). Вип. 2. – Ч. 2. – Київ-Чернігів, 1996. – 116 с.
10. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Випуск 8. – Миколаїв: МДУ, 2004. – 401 с.
11. Наукові записки. – Вип. 52. – Ч. 1. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003.
12. Наукові записки. – Вип. 52. – Ч. 2. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – 251 с.
13. Наумов Н. Возможно ли воспитание без наказаний? // Советская педагогика. – 1973. – № 7. – С. 139-140.

14. Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / За заг. ред. І.Ф. Прокопенка, В.І. Лозової. – Харків: ХДПУ, 1999. – Вип. 10. – Ч. 2. – 124 с.
15. Петренко О.Б. Про виховання почуття материнської любові // Початкова школа. – 1993. – № 10. – С. 27-28.
16. Петренко О.Б. Виховання дівчинки-дівчини-матері в педагогічній творчості В.О. Сухомлинського // Педагогіка і психологія. – № 3(20). – 1998. – С. 43-49.
17. Побірченко Н.С. Здоровотворні ідеї Василя Сухомлинського у валеологічному вихованні школярів // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 3-4. – С. 17-24.
18. Тимошенко Л. Воспитание любви к матери // Начальная школа. – 1976. – № 3. – С. 13-14.